

>> Joan-Miquel Touron
a la Llibreria Catalana.

Publicar nord enllà

Les publicacions i les editorials a la Catalunya del Nord

A banda d'aquells que treballen assíduament en la cultura catalana, pocs saben que la Catalunya del Nord va ser, durant el segle XIX i bona part del segle XX, un dels territoris catalans que va tenir un major nombre de revistes i publicacions locals, com també, i sobretot, d'impremtes i impressors de qualitat.

ÒSCAR JANÉ > TEXT

MARÇAL MOLAS > FOTOS

La davallada que es va produir posteriorment va tenir a veure amb la centralització de les empreses i les eines editorials, al ritme de l'Estat francès. Tanmateix, mentre que les revistes associatives i els erudits han aixecat sempre la mà en aquest territori, les editorials que ho han fet han estat menys nombroses. Per això va caldre esperar les editorials militants, amb caire associatiu, ja els anys vuitanta, per consolidar part del moviment catalanista hereu dels anys seixanta i setanta. Mentre uns feren ràdios i escoles, uns altres apostaren per l'edició de llibres.

El pes històric dels impressors i les revistes

L'escriptor, l'editor, les lletres en general necessiten un pont entre allò que s'ha projectat i es llegeix. Aquesta és la tasca dels impressors. Són l'essència de la força d'una cultura, d'una tradició, de la difusió a ulls dels lectors. El Rosselló ha estat du-

rant segles un dels centres neuràlgics de l'edició catalana. «Els impressors perpinyanencs, i la seva contribució a la profusió de la impremta, ens han permès veure, segles després, que la paraula fixada en les pàgines ha estat un element magnífic per conèixer i expressar les idees, els textos i l'evolució històrica i cultural "a la fidelíssima vila de Perpinyà". Així, aquesta vitalitat l'hem constatat a partir de veure l'increment d'impressors i de títols. I ens hem fixat també en la relació de la impremta i les necessitats culturals». Així va definir la filòloga Mercè Comas el rol de la impremta rossellonesa fins al segle XIX («La vitalitat de la impremta a Perpinyà del segle XVI al segle XIX: de Rosenbach a Alzina», *Mirmanda*, 2, p. 77-85).

L'altre element clau són les revistes. Aquestes sorgeixen tot sovint d'un àmbit erudit i de cultura. En aquest sentit, poques van ser les institucions i revistes que, des de final del segle XIX, apostaren per la llengua catalana en la seves pàgines. Entre els escrits apareguts al butlletí de la Societat

La Catalunya del Nord va ser un dels territoris que va tenir un major nombre de revistes i publicacions locals al segle XIX i bona part del segle XX

>> *Entrada de la Llibreria Catalana de Perpinyà.*

Agrícola, Científica i Literària dels Pirineus Orientals (BSASLPO) o les publicacions de la Societat d'Estudis Catalans, cal destacar el valor de revistes com *La Clavellina*, *La Veu del Canigó*, *Tramontane* o *Ruscino*. En totes hi predominava el francès, però van evidenciar que la cultura catalana del nord del país era rica, i gaudia de moltes inquietuds entre les persones que feien recerca, aquelles que simplement escrivien o es movien per una mena de literatura artística. S'hi projectaven elements de la cultura nord-catalana, de les seves lletres, però també de moltes altres branques. Autors com Josep Sebastià Pons o Aristides Maillol van trobar en aquestes publicacions locals, fins a mitjan segle XX, un altaveu indirecte.

La tradició impressora va anar minvant al llarg del darrer segle, la llengua catalana no va aconseguir fer-se un lloc principal o destacat –com sí que va succeir al Principat en alguns cercles culturals–, però la força de la difusió escrita va persistir fins després de la Segona Guerra Mundial. Per tant, hi havia un públic, uns lectors, uns

intermediaris, un circuit natural: la cultura catalana, escrita en llengua pròpia o no, era latent i era més o menys transmesa entre les elits, com també la cultura popular ha estat present des de les activitats més festives i lúdiques fins a les tradicions més religioses o socials.

Un incís es produí, però, els anys trenta amb la posada en marxa del grup *Nostre Terra*, de la mà d'Alfons Mias. Aquesta entitat, clarament catalanista, apostava per l'activitat política, i alhora elaborava un butlletí que, pel seu caire monogràfic, es traduïa en publicacions temàtiques. La postguerra i els seus efectes més immediats van desarmar aquesta entitat i també part de les publicacions del territori. El trauma de la guerra, en tots els sentits, provocà un daltabaix en la producció i la promoció de les publicacions nord-catalanes durant un temps. Va caldre esperar els diferents moviments de final dels anys cinquanta i seixanta per veure aparèixer nous corrents i noves fórmules editorials a la Catalunya del Nord.

Durant molt de temps les llibreries més importants del país van exercir de pol d'atracció dels qui cercaven lectures sense censura venint des del Sud

Les publicacions, entre la tradició i la militància

El 1951, l'historiador i arqueòleg Pierre Ponsich, la també arqueòloga Any de Pous i l'historiador de l'art Marcel Durliat van crear la revista *Etudes Roussillonnaises* (*Revue d'Histoire et d'Archéologie Méditerranéennes*). Aquesta publicació, encara viva actualment (amb dos períodes: 1951-1960, i de 1987 fins avui), va ser un pou per a la difusió de la recerca rossellonesa especialitzada, i sobretot va servir de punt de trobada entre especialistes catalans. El mateix Ponsich creà uns anys més tard, el 1958, la revista *CERCA* (*Centre d'Estudis i Recerques Catalanes d'Arxiu*), amb el director dels Arxius Departamentals Jean-Gabriel Gigot, publicació que subsistí fins al 1968.

A partir d'aquí, la qüestió política entrà en escena, essencialment la cultura marxista: tendències, agrupacions, partits polítics, exiliats d'antiga i nova fornada van fer un pas endavant i feren emergir una cultura tradicional, lingüística i política viva, però també en conflicte. N'és un exemple *Terra Nostra*, que va ser fundada com a revista escolar el 1965. Al seu darrere hi havia Ramon Gual, fill d'exiliats (refugiats) de la Guerra Civil Espanyola. Des de ben petit vinculat al Conflent, va ser professor de castellà i

posteriorment de català, s'introduí en el món polític d'esquerres i catalanista i va promoure aquesta publicació des d'Illa de Conflent. Amb el temps, *Terra Nostra*, de manera autònoma o, tot sovint, des dels anys vuitanta, lligada a l'Institut Català de Recerca en Ciències Socials, va anar adquirint més pes i es va convertir també en un segell editorial.

Cal emmarcar aquesta tendència dins el moviment de la Universitat Catalana d'Estiu –creada pel Grup Rossellonès d'Estudis Catalans i pel Grup Cultural de la Joventut Catalana–, que era un punt de trobada d'idearis polítics i culturals, on es contraposaven formes militants i associatives per donar vida a un catalanisme –poc lingüístic, fins al moment– a la Catalunya del Nord. La participació dels nous arribats del Principat i l'evolució tradicional de les elits septentrionals van evidenciar punts en comú, però també certs desencontres. A partir d'aquell moment, la tasca editorial la promovien les associacions militants, mentre que la feina principal de difusió es feia tant a les trobades socials i polítiques (com a Prada) com a les llibreries més importants del país, que durant molt de temps van exercir de pol d'atracció dels qui cercaven lectures sense censura venint des del Sud, com també de promoció d'una nova gene-

Trabucaire

Amb Edicions del Trabucaire va emergir una editorial dedicada a la difusió de la història, la sociologia, la creació literària i l'art, tot sovint en llengua catalana

ració rossellonesa que volia redescobrir la seva cultura. Era el cas de les llibreries de Jordi-Pere Cerdà, la Librairie de Catalogne, o de Rive Gauche i Torcatis (posteriorment Coste-Torcatis). La universitat de Perpinyà esdevingué a poc a poc més important, i va adquirir drets i nous impulsos, des d'on es van traduir els malentesos en l'àmbit catalanista i també es va marcar distància entre l'ofici funcional francès i el català. D'una primera etapa dels anys setanta destaca la revista *Aïnes* (1974-1978), creada per Joan Borrell i per Jordi Estivill, i, posteriorment, les Publicacions de la Universitat de Perpinyà, que van seguir el model lògic de les universitats franceses.

Les edicions d'un nou mil·lenni, entre la subsistència i la qualitat

Durant els anys vuitanta, la militància més extremista es va anar reubicant –institucionalitzant, fins i tot–. Molts van situar-se dins l'Administració, mentre els qui van continuar en el món associatiu van incidir en la promoció de la cultura catalana. Aquesta via, important i fonamental durant un període, també ha estat un problema per permetre la professionalització de les iniciatives editorials del país.

Per damunt de totes les editorials destaca Edicions del Trabucaire, fundada el 1985 per Robert Avril i Maria Àngels Falguès i dedicada a la difusió de la història, la sociologia, la creació literària i l'art, tot sovint en llengua catalana –perquè el francès, tot i que minoritari en un primer moment, hi ha anat agafant més volada els darrers anys, segurament per raons de difusió, per la realitat nord-catalana, i també per l'assoliment de subvencions regionals i estatals.

Cal tenir en compte què entenem com una entitat del territori: la que toca i incideix directament sobre temes del territori, en una llengua pròpia o no, o només la que es produeix des del mateix país. En aquest sentit, es podria evocar vagament el rol d'algunes editorials llenguadocianes o de la regió Llenguadoc-Rosselló, però sobretot d'editorials tolosanes, com Privat.

Altrament, destaquen editorials com Les Publicacions de l'Olivier, Mare Nostrum, L'Agence-Presses, Cap Béar Editions, TDO

Editions, Balzac Editeur, Les Presses Littéraires, les Editions Talaia, etc.; com també les publicacions mateixes de diversos ajuntaments, institucions locals, el Consell General dels Pirineus Orientals o entitats culturals. La majoria de les editorials funcionen amb una gran varietat de línies, si bé l'art ha tingut un pes destacat en aquest territori. Però segurament Mare Nostrum seria la que prova de seguir una trajectòria més professional, amb una línia concreta i un finançament privat. Potser caldria trobar aquí les raons per les quals els autors amb més projecció en català acaben publicant a Barcelona: per una banda, per manca d'editorials potents al Nord; per l'altra, per una lògica de país. Seria el cas de Joan-Lluís Lluís a La Magrana, Renada-Laura Portet a Destino o Joan-Daniel Bezsonoff a Empúries. És probable que la crisi o la necessària professionalització postmilitant faci resituar o agrupar certes tendències.

Pel que fa a la llengua, la majoria de les editorials i revistes són monolingües en francès, algunes són bilingües i en pocs casos es troben edicions asimètricament bilingües, encara menys on el català pugui ser majoritari. Les llibreries han mutat, i el gruix es reparteix entre Torcatis i Privat. Les llibreries especialitzades han anat tancant portes, mentre subsisteix de manera més voluntària i militant la Llibreria Catalana.

En aquest context nord-català actual, les revistes segueixen tenint un pes específic, tant des d'un punt de vista popular o periodístic (*Terres Catalanes*, *Cap Catalogne*, o *La Semaine du Roussillon* i *L'Indépendant Catalan*) com a partir d'una qualitat cultural més elaborada. Aquest seria el cas de la ja mencionada *Etudes Roussillonnaises*, la renovada *Aïnes Noves* o altres de caire universitari. A banda, destaca una línia que alguns anomenarien transfronterera i que, senzillament, s'estén per un espai nord-català natural, de Figueres a Perpinyà, on la revista *Mirmanda* representa una nova generació i, alhora, dóna suport a una nova aposta en aquest àmbit editorial (amb l'Editorial Afers), fent esclatar realment el territori editorial amb col·laboracions que van de Perpinyà a Catarroja.

Oscar Jané és director de la revista *Mirmanda*.

Les llibreries especialitzades han anat tancant portes, mentre subsisteix de manera més voluntària i militant la Llibreria Catalana